

On the road again

MANEL OLLÉ

A peu per l'Alt Camp

Josep M. Espinàs

La Campana

253 pàgines. 15 euros

Autoestop

Toni Sala

Edicions 62

360 pàgines. 20 euros.

Hi ha qui diu que escriu per a ell mateix o per a la posteritat. No és el cas de Josep M. Espinàs (Barcelona, 1927). Amb més de 80 llibres publicats, amb una sèrie ininterrompuda de més d'11.000 articles diaris al llarg de 31 anys, i ja amb 19 llibres de viatges a peu, Espinàs s'adreça sempre a lectors concrets i propers, en una conversa que esquitja per sistema la solemnitat. Va començar a mitjan dels cinquanta mirant de reflectir la realitat a través de novel·les, i ha acabat trobant esqueixos de ficció en els racons més impensats de qualsevol comarca perduda. Contra el que podria semblar a simple vista, Espinàs és un urbanita impenitent que escolta jazz mentre fuma en pipa, i que si de tant en tant es posa a caminar a peu per comarques habitades i transitables és per fer-la petar en qualsevol pedrís a l'entrada d'un poble amb personatges sense pressa. Dels seus viatges no en recordem ni els monuments ni les postes de sol, sinó el paisatge humà: frases i gestos caçats al vol.

Cadascú és presoner dels propis prejudicis. A mi l'Espinàs dels viatges a peu no em farà mai anar a cap llibreria, però sempre que m'he trobat llegint-lo he acabat reconeixent que se'n surt prou bé. A base d'apunts al natural, crea un protagonista curiós i obert a la novetat, per més minúscula que sigui: un protagonista que no busca res però troba de tot. En aquest *Viatge a peu per l'Alt Camp*, Espinàs arriba a fer llegidor un viatge que d'entrada no ho feia preveure gens: un viatge gairebé organitzat pel Consell Comarcal, un viatge on l'Espinàs mediàtic no para d'interferir en aquest presumpte protagonista anònim, peripatètic i conversador que s'ha anat construint. Ho salva la vivacitat de la mirada, i la fluïdesa d'una prosa que seria capaç de salvar fins i tot una setmana dins d'un ascensor del ministeri d'Hisenda. Què hi farem: segueixo preferint l'Espinàs que es tria formats menys reiterats, ritualitzats i previsibles, el de *Ver-mell i passa*, *Viatge a peu pels grans magatzems*, *Relacions particulars*...

Ja no a peu, sinó a dit, i no tan sols per una comarca, sinó amunt i avall, fent ziga-zagues pel país, Toni Sala (Sant Feliu de Guixols, 1969) no pot evitar de sentir-se dir unes quantes vegades al llarg del periple que registra a *Autoestop* si fa com l'Espinàs. I no. La veritat és que no fa com l'Espinàs: el seu joc apunta a una ambi-

ció més alta, però aquest cop —a diferència del seu anterior i magnífic llibre de viatges, *Quatre dies a l'Àfrica*—, no acaba de fer diana. El lector no acaba de saber exactament què és el que fa Sala circulant pel país en autoestop en caps de setmana intermitents amb una llibreta a la mà, sense parar d'apuntar tot el que veu. Queda clar que vol tocar país. Que s'apunta a la idea que vivim d'esqueixes a la Catalunya real. Que potser ja comença a ser hora que quan es parli dels immigrants es parli dels romanesos i dels marroquins i no dels andalusos i extremenys. Queda clar també que a base de transcriure sense filtre ni proposar clar, va omplint desenes i centenars de pàgines de retrats, diàlegs, observacions i descripcions sovint fulgurants i de tant en tant rutinàries, que en petites dosis passen molt bé, però que en conjunt no aconsegueixen acabar de dibuixar ni de transmetre gaire res més enllà de l'acumulació d'anècdotes i descripcions. És com si el seu model fos més el Baró de Maldà que Josep Pla. La prosa de Sala és, com sempre, magnífica, i el llibre té moments feliços, però ell mateix i la seva llibreta no aconsegueixen convertir-se en personatges consistents, ni aconsegueixen que els centenars de figurants i decorats que troba pel camí arribin a fer un relat o a desfer una absència de relat.

Un viatger fa autoestop a Barcelona. / EDU BAYER

Religiositat sospitosa

PERE SABORIT

Els mestres de la sospita

Francesc Torralba

Fragmenta Editorial

155 pàgines. 12 euros

Als èpoques en què no hi ha una cosmovisió hegemònica, l'anhel de transcendència, propi de tota religió, es transforma en religiositat sentimental, de manera que no s'intenta accedir a la divinitat en què es creu a través d'una idea lingüísticament explicitable, sinó mitjançant una experiència inefable. A tall d'exemple només cal recordar la figura de Plotí, a la transició entre el món antic i el medieval, o el Mestre Eckhart, entre el món medieval i el modern. I pel que fa a la nostra època, això es manifestaria des de la parafernàlia *New Age* fins a llibres publicats recentment per part d'autors com G. Vattimo, que usen la coartada de la crisi de la racionalitat per reivindicar la tornada a la falda de la mare (Església), per la via del misticisme. Aquesta estratègia és recurrent en la prolífica obra de Francesc Torralba (Barcelona, 1967), i

ara la tornem a trobar en el text que comentem. Així, inicialment es proclama que cal "un diàleg vertader" amb els "mestres de la sospita" (Marx, Nietzsche i Freud), per tal d'"escollir atentament la seva paraula, per inquietant que sigui". Però aviat ens adonem que l'únic que interessa de les actituds crítiques és aprofitar la seva força per derruir les grans catedrals teòriques, a fi de promocionar l'alternativa d'una religiositat interior. Un cop usades, per tant, se les desautoritza, amb to descendent, per la seva suposada incapacitat de descobrir la via de la Fe un cop feta miques la via de la Raó.

Les trames intel·lectuals que amaguen discursos com aquests són diverses, però en destacarem dues. Una és donar per suposat que la ignorància o el silenci que envolten el nostre coneixement no són més que un petit desert transitori de purificació, que ens mena a un Saber superior i més pur. Així es vol neutralitzar l'atzarós i incompreensible com a simple segment interior de la Veritat, ben rodona, en què els extrems es toquen. I l'altra trampa és identifi-

car l'experiència de plenitud vital, aliena a raons, amb una vivència religiosa. Al respecte, però, només cal recordar el que afirmava Flaubert: "Sóc un místic i no crec en res". D'altra banda, és del tot incoherent desautoritzar Marx pel fet de "no raonar la seva crítica a l'anomenat espiritualisme", i alhora menysprear els arguments i creure per Fe en "un Déu més enllà dels nostres déus, sempre més gran i més enigmàtic que les nostres articulacions mentals".

I el que és ja gairebé hilarant és que es retregui als mestres de la sospita el fet de no haver entès el misteri de la Santíssima Trinitat. De fet, la principal objecció contra llibres com aquest és la seva manca de sentit de l'humor. I és que, davant la incapacitat d'assumir joiolosament l'existència tal com és, la religió recorre a inventar una divinitat protectora, substitutiva del pare real (com va dir Freud), que serveixi de consol i vàlvula d'escapament de les misèries quotidianes (com va dir Marx), tot disfressant com a afirmació d'un món superior el que en realitat és negociació de l'únic existent (com va dir Nietzsche).

ELS VOSTRES CLÀSSICS

Pronòstic reservat

JORDI LLOVET

Si un no és Isaïes, ni Ezequiel, ni Jeremies, ni Abdies, ni Habacuc; si no és tampoc ni la Sibila de Cumas, ni Tirèsies, ni l'oracle de Delfos o de Milet; i si tampoc no és un Nostradamus, ni cap dels vaticinadors que van donar la Baixa Edat Mitjana i el Renaixement, llavors es fa difícil pronosticar què pot succeir-li a la literatura, catalana i universal, al llarg del 2008.

En principi, més aviat hem d'esperar que les coses segueixin el camí que ja fa temps que han encetat: tot allò que es refereixi a la lletra impresa té mala peça al teler de la comunicació i de l'aprenentatge. Modulem-ho: la literatura tindrà per molts anys un cert paper en el camp de l'aprenentatge moral i espiritual —individual, aïllat, quasi anti-social— dels quatre gats que encara s'entusiasmen amb la lectura, posem per cas, de *l'Ulisses*, de Joyce, de *La Recherche*, de Proust, o de *Josep i els seus germans*, de Thomas Mann, però en tindrà cada vegada menys en el terreny de la veritable socialització. La literatura sembla cridada a exercir, més que mai, de filtre molt seductor (com en la història de Tristany i Isolda, però amb llibres i no una apòzema) per a molt poques persones i per al seu diàleg de cada dia o d'estones ben triades. Ara: el que se'n diu "poder de comunicació", poder de creació d'imaginari col·lectius o poder de productivitat simbòlica, això és una cosa a la qual la literatura (la bona, entenquem-nos) ha hagut de renunciar, fa molt de temps, en favor del cinema, la televisió, els vídeos, les vídeo-consolles, els iPods o els telèfons mòbils.

En efecte: ja fa temps que els estudiosos (professors, sociòlegs i crítics literaris, en especial) ens alerten d'aquest fenomen. Harold Bloom, en l'epíleg elegiac del seu *The Western Canon* (¿quin altre gènere hauriem d'emprar per cantar la fi de la gran literatura?), ja hi deia:

"Potser les edats de la lectura —aristocràtica, democràtica, caòtica— ha arribat al punt final; el retorn d'una era teocràtica consistirà gairebé del tot en una època d'oralitat i de cultura visual". Força anys abans, el reaccionari i sempre lúcid Allan Bloom ja havia deixat clar que l'única sortida

a aquesta suposada "era teocràtica", desproveïda de llibres, consistia a potenciar el caràcter opac i senyorívol de la literatura: al cap i a la fi, això és el que van fer els exquisits escriptors del fi-de-segle (XIX a XX) quan la novel·la realista semblava haver esgotat totes les fórmules. Més pessimista ha estat, encara, l'últim dels grans monstres de la literatura comparada, George Steiner, que, entre altres coses, ha escrit i ha dit: "Les universitats continuaran difonent la cultura científica, però el destí de les Lletres i de les Humanitats és més que dubtós"; "El que ara em preocupa ja no és que la gent no llegeixi: em preocupa que desaparegui de la consciència dels homes l'essència mateixa del llenguatge".

La cosa ve de lluny, i és possible que tot plegat s'hagi d'atribuir al paper galdós que, en aquest sentit, ha exercit la classe burgesa europea després de les revolucions de 1830 i de 1848: fa ben bé l'efecte que aquesta classe va néixer sota el signe equivoc de la idea il·lustrada del progrés, però que l'hagi concentrada solament en el benestar físic de les persones, en els avenços tècnico-científics i en el divertiment de la plebs; per res en la seva elevació moral i en la formació d'una ciutadania educada i culta. Flaubert va ser molt explícit, en aquest sentit, i és avinent recordar algunes de les frases que va deixar estampades en la seva correspondència: "En aquests moments, ningú no es preocupa per la Literatura. Ens precipitem d'una manera espantosa en l'element burgès. No m'agradaria arribar al segle vint". I també: "Si vostè sabés la meua soledat! ¿Amb qui parlar, als temps que corren? ¿Qui, en el nostre desgraciat país, s'ocupa encara de la Literatura? ¿Potser un sol individu? ¡Jo! Restes d'un món desaparegut". Corrien els anys setanta del segle XIX.

Més clar tampoc no ho podia haver dit l'elitista Julien Gracq, desaparegut fa molt pocs dies: "La paraula és com un despertar, apel·la a l'avançament; per contra, la figura és fixació, fascinació. Els llibres obren un horitzó dinàmic en la vida, mentre que la imatge encanta i immobilitza". I, encara: "Tots els llevats actius que transmet l'art d'una època, els transmet la literatura; un quadre potser ha estat capaç d'encantar, en el pur sentit màgic de la paraula, però mai no ha transformat ni un sol dels moments d'una vida". Així, doncs, no tenim cap més remei que adreçar-nos a l'antiga saviesa de les Escrip-tures: "Creieu i espereu!".